

**İĞDIR MASALLARINDA ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ
VE BENZEŞMELERİ***

Consonant Mutations and Assimilations in The Tales of Iğdır

Yrd. Doç. Dr. Hüsna KOTAN**

Özet

Dil biliminin en önemli alanlarından biri ağız araştırmalarıdır. Bu alanla ilgili çalışmalar dünyada ancak 18. yüzyılın sonlarına doğru dil bilginleri tarafından kabul edilmiş, Türkiye’ de ise ağız ile ilgili çalışmalar 19. yüzyılda başlamıştır. Bu araştırmalar akabinde günümüze kadar Anadolu’nun çeşitli il ve yöre ağızları üzerinde derlemeler yapılmış bu malzemelerden hareketle birçok ses bilgisi, şekil bilgisi veya sözlük çalışmaları meydana getirilmiştir. Ağız araştırmaları için en önemli metinler halk anlatılarıdır. Masal ve hikâye gibi bu anlatı türleri derleme yapılan il veya yörenin yaşam tarzı, iklimi, coğrafyası ile ilgili bilgi vermekte, bölge ağzına ait ses ve yapı unsurlarının, söz dağarcığının tespit edilmesine kaynaklık etmektedir. Bu çalışmada Iğdır yöresine ait masallardan hareketle Iğdır ağzındaki ünsüz değişimleri ve benzeşmeleri incelenerek örneklerle açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Iğdır ağızı, Ünsüz Değişimi, Ünsüz Benzeşmesi, Masal.

Abstract

Dialect is one of the most important fields of study in Linguistics. The studies about this field in the world have been accepted by the linguists towards the end of the 18th century; and the studies about the field in Turkey started in the 19th century. Soon after these studies, collections upon various dialects of cities and districts in Anatolian Region have been written and with reference to these materials, many phonetics, morphologies and dictionary studies have been carried out. The most important texts for dialect studies are the folk narrations. These types of narrations such as tales and stories give information about the life style, climate, geography of the related city or district, and become a source for determining phonetic and structural elements and vocabulary of the dialect of that region. In this study, with reference to the tales of Iğdır, consonant mutations and consonant assimilation will be analysed and explained with examples.

Key Words: Iğdır Dialect, Consonant Mutation, Consonant Assimilation, Tale.

* Bu çalışma, “2. Uluslararası Iğdır Sempozyumu 9-11 Ekim 2017” adlı sempozyumda sözlü bildiri olarak sunulmuş, özette ve içerikte değişiklikler yapılarak yayıma hazırlanmıştır.

**Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, husna@atauni.edu.tr.

Giriş

Bir dilin çeşitli bölgelerde ses ve söyleyiş farklılıklarından kaynaklanan yöresel konuşma biçimine ağız denir. Dil biliminin bir dil içerisinde birbirlerine göre durumları ve yakınlıkları ne olursa olsun lehçe, şive ve ağızları araştıran ve bunların ayrıntılarını belirleyen dalına lehçe bilimi denir. Bir lehçenin ağızları üzerinde yapılan çalışmalara ise ağız bilimi araştırması denmektedir (Gemalmaz, 1999: s. 4-13). Tarihi, Yaratılış ve Babil Kulesi Efsanesi ile başlatılan dil biliminin gelişmesi içerisinde ağızların araştırılmasının önemi ancak XVIII. yüzyılın sonlarında dil bilginleri tarafından kabul edilebilmiştir (Gemalmaz, 1999: s. 5).

Türkiye’de ağız araştırmaları ile ilgili ilk yayın V. A. Maksimov tarafından yapılmıştır. Bu çalışmayı J. Thury, I. Konoş, M. Hartmann, K. Foy, V. Pisarev, L. Bonelli, F. Giese, F. Vincze gibi isimlerin çalışmaları takip etmiştir. Bu araştırmalardan yola çıkan Polonyalı Türklük bilimci Tadeusz Kowalski Anadolu ve Rumeli ağızlarının genel yapısını değerlendiren bir makale yazmıştır (Akar, 2006: 41). 1932’de Türk Dilini Tetkik Cemiyeti’nin kuruluşundan sonra Türkçe ile ilgili problemler gündeme getirilmiştir. Cumhuriyet’in kurucuları, Türkçeyi bilim ve kültür dili yapmak için yola koyulmuşlardır. Dil Kurumu’nun ağızlarla ilgili ilk önemli çalışması, Anadolu ağızlarından yazı diline girmemiş kelimelerin derlenmesi olmuştur. 1933-1935 yılları arasında derlenen 150 binden fazla kelimeyi içeren *Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi* 1939-1949 yılları arasında yayımlanmıştır. Daha sonra ise 13 ciltten oluşacak *Derleme Sözlüğü*’nün temeli atılmıştır (Akar, 2006: s. 42).

Anadolu ağızları ile ilgili derleme yayınları ciddi olarak Finli Türklük bilimci Arvo Martti Oktavianus Räsänen ile başlar. 1925 yılında Karadeniz çevresinde ağız araştırmalarına başlayan Räsänen, 1933-1942 yılları arasında Orta Anadolu bölgesinde *Sivas, Yozgat, Ankara ve Konya* yörelerinde yaptığı derlemelerle bu alandaki çalışmalarını sürdürmüştür (Akar, 2006: s. 42).

1940’lı yılların başında yerli araştırmacılarında ağız çalışmalarına değindiğini görmekteyiz. Ahmet Caferoğlu, Anadolu’yu batıdan doğuya, kuzeyden güneye hemen hemen bütün vilayetlerini gezerek derleme çalışmalarında bulunmuş ve Anadolu ağızları ile ilgili çalışmaların öncülüğünü yapmıştır (Köktekin, 2007: s. 3). Zeynep Korkmaz ise 1956 yılında basılan *Güney-batı Anadolu Ağızları: Sesbilgisi* adlı eseri ile Türkiye yapılan ağız araştırmalarında bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Eser, kaynak kişilerin doğru seçimi, çevriyazı işaretlerinin doğru ve ayırt edici biçimde tespit edilmesi, fonetik incelemenin karşılaştırmalı yöntemle uygulanması gibi yönleriyle Türkiye ağız araştırmalarına önemli yenilikler getirmiştir (Akar, 2006: s. 43).

1970’li yıllardan sonra Anadolu’nun bazı merkezî illerinde üniversitelerin açılmasıyla il ve yöre ağızları üzerinde çalışmalar yoğunlaşmıştır (Akar, 2006: s. 43). Iğdır ili, halk anlatıları bakımından zengin bir coğrafyadır. Azerbaycan ve İran ile sınır olunması, bu ülkelerle yöre halkının akrabalık bağlarının da olması

münasebetiyle yörede kültürel etkileşim canlıdır. Bu sebeple bu coğrafyada birçok araştırma ve derleme yapılmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir: İğdır ağzı ile ilgili yapılan çalışmalarda, ilk olarak Ahmet B. Ercilasun' un Kars ili ve yöresi ağızlarını içine alan iki ciltlik doktora tezinde yer almaktadır. Ercilasun bu çalışmasında İğdır İli ve yöresi ağızlarından derlenmiş metinlere de yer vermiştir. Ercilasun' un bu çalışmasını “Kars İli Ağızları Ses Bilgisi (1983)” adlı 1983'te yayınlanmıştır. Sultan Ruhan Kurtbeyoğlu tarafından 2013'te “İğdır ve Nahçıvan Ağzının Karşılaştırılması” adlı yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Fatih Alkayış ve Perihan Nuyan tarafından 2013'te “İğdır Merkez Ağzının Söz Varlığı Üzerine Bir Tasnif Çalışması” başlıklı makale yayımlanmıştır. Alican Kilit tarafından 2015'te Aralık İlçesi Ağzı (İğdır İli) (İnceleme, Metinler Ve Söz Varlığı) adlı yüksek lisans tez çalışmaları yapılmıştır.

Bu dil çalışmalarının dışında Hidayet Aydın tarafından hazırlanan çalışma “İğdır Masalları (İnceleme-Metin) adlı yüksek lisans tezidir. Bu tezde İğdır ve yöresinde derlenen elli masala yer verilmiş, bunlardaki ortak unsurlar tespit edilerek, masalların formel yapısı ortaya konmuştur. Ayrıca metinler Stith Thompson metoduna göre tasnif edilmiştir. Üzerinde fonetik bir inceleme yapılmayan bu metinler incelendiğinde birçok ağız özelliğini barındırdığı görülmektedir. Gerek morfolojik gerekse fonetik açıdan büyük bir zenginlik gösteren İğdır ağzındaki ünsüz değişimleri ve benzeşmeleri şöyledir:

1. İğdır Ağzı

2. İğdır Ağzında Kullanılan Sesler:

İğdır masallarında “a, e, ı, i, u, ü, o, ö” olmak üzere sekiz sesli harf ve “b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z” 21 de ünsüz ses kullanılmaktadır. Bu seslerin yanı sıra metinlerde bulunan başka sesler de vardır. Bunlardan biri “ö” ünlüsü diğeri ise “h” ünsüzüdür.

“ö”: o ile ö arasında bir ünlüdür (Ercilasun, 2002: s. 53). Bölge ağzında görülen örnekleri şöyledir:

kôy < (Far.) *küy* (Çağbayır, 2007: s. 2807)

Kôya gelip. (Köye gelmiş.) 36/28¹

“h”: Bu ses hırıltılı, sızıcı ve sedasız bir arka damak ünsüzüdür (Ercilasun, 2002: s. 100). Bölge ağzında örnekleri şöyledir:

Yoh, yoh seye gelmem men (Yok yok ben sana gelmem) 4/6

Halı tohumasını orgenip ve o gızı alıp. Aldıhdan sorasına gırh gun, gırh gece duyun caldırıp. Cocuqları da olup. (Halı dokumayı öğrenmiş ve o kızı almış. Aldıktan sonra kırk gün kırk gece düğün yapmış. Çocukları da olmuş) 15/25-26

¹ Bu numaralandırma metinlerin esas alındığı tezdeki sıralandırmaya göre yapılmıştır. İlki metin, ikincisi ise satır numarasıdır.

3. Ünsüz Değişmeleri

3.1. Sedalılaşıma:

“Sedasız ünsüzlerin kendi karşılıkları olan sedalılar haline gelmesidir.”
Bölge ağzında sedasız ünsüzler şu şekilde sedalılaşımaktadır:

g < k değişmesi:

gurt < (ET) *kurt* (Çağbayır, 2007: s. 2850)

Bir gurt, bir gun acıhıpdı. (Bir gün bir *kurt* acıkmıştı.) 5/1

es-gi < (ET) *es-ki* < *es-mek* (Çağbayır, 2007: s. 1485)

Esgiden deyirmannar suynan çalışırdı. (*Eskiden* değirmenler vardı suyla çalışırdı.) 8/234

gaz- < (ET) *kaz-*

Biri yeri gazıp, bahıp iki dene, üç dene kışmış çıhdı. (Biri yeri *kazmış*, bakmış iki tane, üç tane üzüm çıktı.) 27/2

d < t değişmesi:

ihdiyar < (Ar.) *ih̄tiyār* (Çağbayır, 2007: s. 2116)

İhdiyar gelmiş, genc oğlan gelmiş... (*İhtiyar* gelmiş, genç oğlan gelmiş...) 20/39

daşı- < (ET.) *taşı-* (Çağbayır, 2007: s. 4630)

Ey men yazığ anca ele bunnarı daşıyiram da, sen de gel yavaş yavaş. (Ay ben yazık anca öyle bunları *taşıyorum* da, sen de yavaş yavaş.) 24/66

tükân < (Far.) *dükân* (Çağbayır, 2007: s. 1322)

Gapıdan çıhanda, tükândan çıhanda deyip... (Kapıdan çıkınca, *dükân*dan çıkınca demiş...) 30/33

ç < c değişmesi:

av+çı < (ET) *av+cı* < *aw+çı* < *ab+çı* (Çağbayır, 2007: s. 360)

Dedi: “Belke avçı mavçı olarsa meni çıhardar.” (Dedi: “Belki *aveci* mavcı olursa beni çıkartır.) 8/52

halva+çı < (ET.) *helva+cı* (Çağbayır, 2007: s. 1928)

Bele gedirdi, halvaçı da orda havla satırdı. (Böyle gidiyordu, *helvacı* da orada helva satıyordu.) 22/28

3.2. Sedasızlık

Sedalı ünsüzlerin kendi karşılıkları durumunda bulunan sedasız ünsüzlere dönüşmeleridir. İğdir ağzında sedalı ünsüzlerin sedasızlaştığı görülmektedir. Bölge ağzında bu ses olayının örnekleri şu şekilde görülmektedir:

p < b değişmesi:

elpise < *elbise* (Çağbayır, 2007: s. 1412)

O gün Nigar Hanım erkeyh elpisesinde çıkmış ortuya. (O gün Nigar Hanım erkek **elbiseleri** içinde çıkmış ortaya.) 20/52

pütün < (ET.) *büt-ün* < *büt-mek* (Çağbayır, 2007: s. 730)

Bahıp pütün ilannar ejdahılar yatıpdı yan yana. (Bakmış **bütün** yılanlar, ejderhalar yatmıştır yan yana.) 27/9

pıçağ < (ET.) *bıçak* < *bıç-ak* (Çağbayır, 2007: s. 582)

Dediler: “Kimde pıçağ olar? Bu gavını keseyh.” (Dediler: “Kimde **bıçak** olur? Bu kavunu keselim.”) 9/31

3.3. Süreklileşme

Süreklileşme, süreksiz ünsüzlerin sürekli ünsüzler haline gelmesidir. Sürekli ünsüzler kendi aralarında sızıcı ve akıcı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu ses olayı İğdir ağzında şöyle görülmektedir.

3.3.1. Sızıcılaşma:

Standart Azerbaycan Türkçesinde kelime ve hece sonlarında sızıcı ünsüzleri bulundurma özelliği görülmektedir. *Bilex* “*bilek*”, *göy* “*gök...*” (Gemalmaz, 1999: s. 452) gibi. İğdir ağzında da bu ses olayı sıklıkla görülmektedir.

h < k değişmesi:

yoh < (ET.) *yok* (Çağbayır, 2007: s. 5347)

Bir varıymıs, bir yohuymıs (Bir varmış, bir **yokmuş**) 11/1

darah < (ET.) *tar-a-k* < *tar-ğak* (Çağbayır, 2007: s. 4604)

Darahlı guşdar var! Gördünüz mü? (**Taraklı** kuşlar var! Gördünüz mü?) 49/15

ğ < k değişmesi

yatağ < (ET.) *yat-ak* < *yat-ğa-k* (Çağbayır, 2007: s. 5244)

Bir gat yatağ isdiyirem. (Bir kat **yatak** istiyorum.) 49/4

çoğ < *çok* (Çağbayır, 2007: s. 1025)

Bunun babası çoğ adeletdi bir patışahdı. (Bunun babası çok adaletli bir padişah idi.) 33/71

gulağ < (ET.) kulak < kul-ğa-k

Adelet şahısan sen de gulağ as... (Adaletli şah isen sen de kulak as...) 41/64

g < k değişmesi

garısmak < (ET.) kar-ıř-mak < kar-mak (Çağbayır, 2007: s. 2438)

Deyir: "Kim meni nağıla doyrursa, onun bu dunyasını vererem aşiretine garısmam.

(Diyor: "Kim beni nağıla doyrursa, onun bu dünyasını veririm ahiretine karışmam.) 13/2

guru < (ET.) kuru-ğ (Çağbayır, 2007: s. 2853)

... onnar her sene guruyur. (... onlar her yıl kuruyor.) 23/6

ř < ç değişmesi:

ağaş < (ET.) < ağaç < ığaç "ağaç" (Çağbayır, 2007: s. 132)

Ağas da denizin kanarındaymıs. (Ağaç da denizin kenarındaymış.) 12/2

heş < (Far.) hiç (Çağbayır, 2007: s. 1960)

"Hanım benim gördüyümü sen görseydin ha! Heş gelmezdin." 22/36

(Hanım benim gördüğümü sen görseydin haa! Hiç gelmezdin.)

genç < (ET.) genç < kenç (Çağbayır, 2007: s. 1679)

"Oğlum!" demiş "Sen çoğ gençsin. ("Oğlum!" demiş "Sen çok gençsin.) 20/15

j < c değişmesi:

mejburu < (Ar.) mecbūr

Dedim mi men ölecece, hanım da elçeyhmir; illah deyir de! Mejburu diyecem. (Dedim mi ben öleceğim, hanım da el çekmiyor; illa diyor ki de! Mecburi diyeceğim.) 24/81

3.3.2. Akıcılaşma:

Yapısında gizli ünsüz bulunduran kelimelerde benzeşme sonucu **b** ünsüzünün **m**' ye dönüştüğü görölmektedir (Gemalmaz, 1999: s. 451). İğdir ağzında ise **m** < **b** değişiminin yanı sıra birçok ünsüzün akıcılaştığı görölmektedir. Bu ünsüzler ve örnekleri şöyledir:

y < g değişmesi:

eyer < (Far.) *eger* (Çağbayır, 2007: s. 1376)

“*Batıdan*” dedi “*doğuya eyer kısmeti ise o, onu bulacağ.*” (“*Batıdan*” dedi “*doğuya eğer kısmeti ise o, onu bulacak.*”) 35/3

y < k değişmesi:

küçüy < (ET) < *kiçük* (Çağbayır, 2007: s. 2880)

Üş *denesi de küçüyümüş.* (Üç tanesi de *küçük imiş.*) 21/2

ey+liy < *iyi+lik*

.... *ne hagaret etdim ki, ey men sene eyliy etdim.* (... ne hakaret ettim ki, ay ben sana *iyilik* ettim.) 34/27

erkey < (ET.) *erkek* < *irkek* (Çağbayır, 2007: s. 1470)

Bu peyhliwan da gadındı, elpise geymişdi; erkey elpisesi. (Bu pehliwan da kadındı, elbise giymişti; *erkek* elbisesi.) 32/50

3.4. Süreksizleşme

Sürekli ünsüzlerin süreksiz ünsüzlere dönüşmesine süreksizlik denir. İğdır ağzında bu ses olayı şöyle görülmektedir:

b < v değişmesi:

befa < (Ar.) *vefa* (Çağbayır, 2007: s. 5102)

Deyiller: “*Patışahım, eh dine befa eden şahısdı.*” (Diyorlar: Padişahım, ah dine *vefa* eden şahıstır.) 33/44

befad < (Ar.) *vefat* (Çağbayır, 2007: s. 5102)

Patşah yedi, patşah befad etdi. (Padişah yedi, padişah *vefat* etti.) 28/40

ç < ş değişmesi:

çerçef < *çarşaf* < (Far.) *çader+şeb* (Çağbayır, 2007: s. 894)

Deyip: “*Ay gız men çerçefimi bağlyım, seni buradan çekim.* (Demiş: “*Ay kız ben çarşafımı bağlayayım, seni buradan çekeyim.*”) 30/17

3.5. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler**h ünsüzü ile ilgili değişmeler:**

İğdır ağzında “**h**” ünsüzü genellikle bir art damak ünsüzü olan “**ğ**” sesine dönüşmektedir:

sabağ < (Ar.) *sabah* (Çağbayır, 2007: s. 3993)

Derken *sabağ* olmuş. (Derken *sabah* olmuş.) 20/37

ğ-y değişmesi:

dey- < (ET.) *değ-* < *teg-* (Çağbayır, 2007: s. 1132)

Sultan Süleyman'ın onbaşılırdı, bunnara deymeyin. (Sultan Süleyman'ın onbaşılırdır, bunlara **değmeyin.**) 49/145

İğdır ağzında “**n**” ünsüzü genellikle “**ğ ve y**” ünsüzlerine dönüşme yönünde temayül göstermektedir.

4. Ünsüz Benzeştirmeleri

Ünsüz benzeşmesi, bir ünsüzün kendisine komşu olan veya olmayan herhangi bir ünsüze tesir ederek, onu çeşitli yönlerden, tamamen veya kısmen kendisine benzeştirmesidir (Buran, 1997: s. 50). İğdır ağzında sıklıkla karşılaştığımız ünsüz benzeşmeleri tam ve yarı benzeşme olmak üzere olmak üzere iki şekilde görülmektedir. Bölge ağzında görülen ünsüz benzeşmeleri şöyledir.

nn < nl benzeşmesi:

N ile biten isim ve fiil kök ve gövdelerinden sonra *l* ile başlayan ekler geldiği zaman eklerin başındaki *l* ünsüzü *n*' ye dönüşür (Ercilasun, 2002: s. 125). Bölge ağzında **nn < nl** benzeşmesinin örnekleri şöyle görülmektedir:

orman+nıh < orman+lık, hayvan+nar < hayvan+lar

Yolları bir ormannıhdan keşdi. Ormannıh telikeli, vaşı hayvannar çoğ... (Yolları birçok ormanlıktan geçti. Ormanlık tehlikeli, vahşi hayvanlar çok...) 47/89

uzun+nuh < uzun+luk

Bir gılıç yerde diyh gapı tahtası kimindi. Bu uzunnuhdadı... 8/48 (Bir kılıç yerde dik kapı tahtası gibiydi. Bu uzunluktaydı...)

nn < nd benzeşmesi:

N ile biten isim ve fiil kök ve gövdelerinden sonra *d* ile başlayan ekler geldiği zaman eklerin başındaki *d* ünsüzü *n*' ye dönüşür (Ercilasun, 2002: s. 126). Bölge ağzında **nn < nd** benzeşmesinin örnekleri şöyle görülmektedir:

gorh-u+su+n+nan < kork-u+su+n+dan (Çağbayır, 2007: s. 2746)

Gorhusunnan yatammadı sabağa geder. (**Korkusundan** yatamadı sabaha kadar.) 51/88

el+i+n+nen < el+i+n+den

Bunun elinnen tutup, çıkarır. (Bunun **elinden** tutup çıkarıyor.) 50/20

baş+i+n+nan < baş+i+n+dan

Boyul hereside onun başinnan tökülür yere. (Bu kez her biri onun **başından** dökülüyor yere.) 2/28

mn < ml benzeşmesi:

M ünsüzünün kendisinden sonra gelen *l* ünsüzünü *n*' ye dönüşmesidir (Ercilasun, 2002: s. 126). Bölge ağzında **mn < ml** benzeşmesinin örnekleri şöyle görülmektedir:

el+i+m+nen < el+i+m+le

Gendi elimnen götürüp padişahıma teslim edecem. (Kendi elimle götürüp padişahıma teslim edeceğim.) 19/11

adam+nan < adam+la

Peki o adamnan biz konuşabilir miyiz acaba? (Peki o **adamlar** biz konuşabilir miyiz acaba?) 34/4

mn < md benzeşmesi:

M ünsüzünün kendisinden sonra gelen *d* ünsüzünü *n*' ye dönüşmesidir (Ercilasun, 2002: s. 127). Bölge ağzında **mn < md** benzeşmesinin örnekleri şöyle görülmektedir.

aşsam+nan < akşam+dan

Gedir o da, aşsammnan sallıyor sabaha kadar. (Gidiyor o da, **akşamdan** sallıyor sabaha kadar) 7/5

kim+nen < kim+den

Gel sana kimmnen haber verim, günner dolardı. (Gel sana **kimden** haber vereyim, günler birbirini kovaladı.) 8/14

ll < rl benzeşmesi:

Bölge ağzında **ll < rl** benzeşmesi genellikle geniş zaman ve şimdiki zaman çekimlerinin üçüncü çokluk şahıslarda görülmektedir. Bölge ağzında **ll < rl** benzeşmesinin örnekleri şöyle görülmektedir:

gel-il+ler < gel+iyor+lar, ver-il+ler < ver-iyor+lar

Bunnar geliller padişahlarına haber veriller. (Bunlar **geliyorlar** padişahlarına haber **veriyorlar**) 20/83

yat-ıl+lar < yat+ıyor+lar

Gece yatullar, tilki gene uyanır. (Gece **yatıyorlar**, tilki yine uyanıyor.) 2/8

rl < rr benzeşmesi:

Bölge ağzında **rl < rr** benzeşmesi genellikle şimdiki zaman çekimlerinin üçüncü şahıslarında görülmektedir. Bölge ağzında **rl < rr** benzeşmesinin örnekleri şöyle görülmektedir:

hazır+rı-yır < hazır+lı-yor

*Goca arvat var da dolanır, yemeyh memeyh **hazırriyır**.* (Koca avrat da dolaşıyor, yemek memek **hazırılıyor**.) 22/7

er+riyh < er+lik

*Gızın **erriyh** zamanı geldiğinde, batı padıshının oğlu da gemini mindi* (Kızın **erlik** zamanı geldiğinde, batı padişahının oğlu da gemiye bindi. 35/10

ss < ls benzeşmesi:

Bölge ağızında *l* ile biten fiillerin emir çekimlerinin üçüncü şahıslarında görülen bir ses olayıdır. Bölge ağızında **ss < ls** benzeşmesinin örnekleri şöyle görülmektedir:

gas-sın < kal-sın

*Deyip gelip üzümü böleceyh, ele goyun **gassın** orda.* (Demiş gelip üzümü bölecek, öyle koyun **kalsın** orada.) 27/8

Ges-sin+ler < gel-sin+ler

*Deyip: “Tamam, **gessinner!**”* (Demiş: “Tamam, **gelsinler!**”) 29/38

4.1. Süreksizleşme Yönündeki Benzeşmeler

tl < td benzeşmesi:

l ile başlayan eklerin *t* ile biten kelimelerden sonra **d < l** değişimine uğramasıdır (Ercilasun, 2002: s. 128).

murat+dar < murat+lar

*Allah, sen benim **muratdarımı** ver.* (Allah, sen benim **muratlarımı** ver.) 39/27

Halat+dar < halat+lar

*Dediler: “Hindi **çihcah!**” **Halatdarı** hazırladı iki emi oğlu.* (Dediler: “şimdi çıkacak!” **Halatları** hazırladı iki amca oğlu.) 41/91

şd < şl benzeşmesi:

l ile başlayan eklerin *ş* ile biten kelimelerden sonra **d < l** değişimine uğramasıdır (Ercilasun, 2002: s. 128). Bölge ağızında bu benzeşmenin örnekleri şöyle görülmektedir:

kuş+dar < kuş+lar

***Kuşdar** hepsi geldi, bu gelmedi.* (**Kuşlar**[ın] hepsi geldi, bu gelmedi.) 49/9

ot+du- < ot+la-

*Bu da bir düzdüyhde **otduyur**.* (Bu da bir düzlükte **otluyor**.) 21/80

zl < zd benzeşmesi:

l ile başlayan eklerin *z* ile biten kelimelerden sonra **d < l** değişimine uğramasıdır (Ercilasun, 2002: s. 129). Bölge ağzında bu benzeşmenin örnekleri şöyle görülmektedir:

gö-z+der < gö-z+ler

Bunun gözderini ele bir şekilde alır ki... (Bunun gözlerini öyle bir şekilde alıyor ki...) 38/51

öz+der < öz+ler

Bunnar oruyu ele öz özlerine gazıllar, çuhur eliyiller, oturullar, oynuyullar... (Bunlar orayı öyle öz özlerine (kendi kendilerine) kazıyorlar, çukur yapıyorlar, oturuyorlar, oynuyorlar...) 21/12

sd < sl benzeşmesi:

l ile başlayan eklerin *s* ile biten kelimelerden sonra **d < l** değişimine uğramasıdır (Ercilasun, 2002: s. 129). Bölge ağzında bu benzeşmenin örnekleri şöyle görülmektedir:

libas+dar < libas+lar

... beğendiğin libasardan al da! (... beğendiğin libaslardan (elbiselerden) al da!) 30/28

ses+de-n- < ses+le-n

Bunu görüp ülküpler, sesdenipler. (Bunu görüp kormuşlar, seslenmişler.) 21/21

çd < çl benzeşmesi:

l ile başlayan eklerin *ç* ile biten kelimelerden sonra **d < l** değişimine uğramasıdır (Ercilasun, 2002: s. 129). Bölge ağzında bu benzeşmenin örnekleri şöyle görülmektedir:

saç+dar < saç+lar

Fatmacığ ele gözeliymis. Saçdarı ele uzunumus, topuğuna deyirimis. (Fatmaçık öyle güzelmiş. Saçları öyle uzunmuş, topuğuna deyiormuş.) 25/10

Sonuç

Konuşma dili pek çok yönüyle yazı dilinden ayrılmaktadır. Bu iki dil arasında özellikle ünlü-ünsüz, ünsüz- ünsüz kullanımı ve yapı bakımından birçok farklılık bulunmaktadır. İğdır ağzı da bu yönüyle Standart Türkiye Türkçesi ile benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir. Yapmış olduğumuz çalışma ile bu ağızda yer alan ünsüz benzeşme ve değişmelerini ele almaya çalıştık. İğdır ili, halk anlatıları bakımından zengin bir coğrafyadır. Bu bölge ağzında sedalılaşıma, sedasızlaşma, süreklileşme ve süreksizleşme gibi ses olayları sıklıkla

görülmektedir. Bunun yanı sıra benzeşmeler de ağız da görülen bir başka ses özelliğidir. Bu bakımından değerlendirildiğinde bu bölgenin birçok ağız özelliğini bünyesinde barındıran zengin bir dile ve kültüre sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Akar, Ali. (2006). “Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları”. *Turkish Studies-Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, (2), s. 41-53.
- Altaylı, Seyfettin. (1994). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü 1-2*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aydın, Hidayet. (2012). Iğdır Masalları (İnceleme-Metin). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Buran, Ahmet; Alkaya, Ercan. (2007). *Çağdaş Türk Lehçeleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Buran, Ahmet. (1996). *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Buran, Ahmet. (1992). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu Üzerine Araştırmalar II (Ağızlar)*. Ankara: Boğazici Yayınları.
- Buran, Ahmet. (1999). *Çağdaş Türk Lehçeleri*. Elazığ: Türkiye ve Türk Dünyası İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Caferoğlu, Ahmet. (1995). *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Caferoğlu, Ahmet. (1995). *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çağbayır, Yaşar. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Efendioğlu, Süleyman. (2009). “Ağrı İli Ağızları”. *Turkish Studies*. 4/3 Spring, s. 808-840.
- Ercilasun, Ahmet Bican. (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican. (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I-II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican. (1999). “Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri”. *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*. (43-48). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican. (2002). *Kars İli Ağızları -Ses Bilgisi-*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Gemalmaz, Efrasiyap. (1999). “Ağız Bilimi Araştırmalarının Gerekliliği”. *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*. (4-13). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gemalmaz, Efrasiyap. (1995). *Erzurum İli Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köktekin, Kâzım. (2007). “Doğubayazıt Ağızının Ses Özellikleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14/33, s. 1-9.